

ἐν Δηρεκλῆ καὶ Κτουρὶ Σιμικλῆ, πλησίον τῶν Φαρσάλων. Ἀριθ. βιβλ. εἰσαγ. 22.

15) Προϊστορικά ἀγγεῖα ἐκ Μυτιλήνης (Πύργου - Θερμῆς). Ἀνασκαφαὶ Δίδος Win. Lamb. Ἀριθ. βιβλ. εἰσαγ. 29 καὶ ἀγγεῖα καὶ ὄστρακα διαφόρων ἐποχῶν. Θάσος, Ἀνασκαφαὶ Δίδος Haspels. Ἀριθ. βιβλ. εἰσαγ. 79.

16) Λήκυθος ἐρυθρόμορφος. Παρίσταται ὁ Ὀδυσσεὺς καθήμενος ἐπὶ ἔδρας καὶ πλυνόμενος τὸν πόδα ὑπὸ τῆς Εὐρυκλείας. Ὅπισθεν αὐτοῦ ἡ Πηνελόπη καθήμενη ἐπὶ θρόνου ὡσεὶ κοιμωμένη. Πρὸ αὐτῆς λυχνοστάτης μετὰ λυχνίας. Κίβδηλον (;). Βόλος. Ἀριθ. βιβλ. εἰσαγ. 86.

17) Διάφορα ἀγγεῖα καὶ ὄστρακα. Ἰθάκης Ἀνασκαφαὶ Heurtley Ἀριθ. βιβλ. εἰσαγ. 92.

18) Ἀγγεῖα καὶ πήλινα εἰδώλια. Μυτιλήνη (Ἄντισσα). Ἀνασκαφαὶ Δίδος Lamb. Ἀριθ. βιβλ. εἰσαγ. 28.

19) Τέσσαρες ἡγεμόνες κεραμίδες φέρουσαι ἐν ἐκτύπῳ παραστάσει τὰς προτομὰς τῆς Ἀρτέμιδος Βενδίδος (ῥψ. 0.18), τῆς Χοῦς (0.14), τῆς Γοργοῦς (0.18) καὶ τοῦ Ἄττιδος (0.14). Τάρας τῆς Ἰταλίας. Δωρεὰ Μ. Βλαστοῦ. Ἀριθ. βιβλ. εἰσαγ. 30.

20) Διάφορα ἀγγεῖα. Ἀθῆναι. (Ἀκαδημία Πλάτωνος). Ἀνασκαφαὶ Ἀριστόφρονος. Ἀριθ. βιβλ. εἰσαγ. 33.

21) Μεγαρικὸς σκύφος φέρων ἐκτύπους πορτογραφικὰς παραστάσεις. Μακεδονία (Τσοτύλιον). Ἀνασκαφαὶ Ἀντ. Κεραμοπούλλου. Ἀριθ. βιβλ. εἰσαγ. 42.

22) Ὄστρακα διαφόρων ἐποχῶν. Θάσος. Ἀνασκαφαὶ Δίδος Haspels. Ἀριθ. βιβλ. εἰσαγ. 43.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ Δ. ΘΕΟΦΑΝΕΙΔΗΣ

ΕΥΡΗΜΑΤΑ ΕΚ ΤΗΝΟΥ ΚΑΙ ΧΙΟΥ

ΥΠΟ ΝΙΚΟΛΑΟΥ Μ. ΚΟΝΤΟΛΕΟΝΤΟΣ

ΤΗΝΟΣ

Οὐδεμία μέχρι σήμερον ἐδημοσιεύθη εἰς ἑλληνικὸν ἀρχαιολογικὸν περιοδικὸν ἔκθεσις περὶ τῆς μικρᾶς ἀνασκαφῆς κατ' Ἀπρίλιον τοῦ 1938 μεταξὺ τοῦ χωρίου *Τριπόταμος* καὶ τῆς φραγκικῆς Ἀκροπόλεως τῆς Τήνου, τοῦ *Σώμπουργου*, διότι ἡ ἐλπίς τῆς ταχείας ἀποπερατώσεως τῆς ἀνασκαφῆς, λόγῳ τῶν περιστάσεων αἱ ὁποῖαι ἐμεσολάβησαν, δὲν κατέστη δυνατὸν νὰ πραγματοποιηθῆῖ μέχρι σήμερον. Σύντομοι μόνον μνεῖαι περὶ ταύτης ἐδημοσιεύθησαν ἐν Arch. Anz. 1938, 578 (ὑπὸ U. Jantzen) καὶ Arch. Anz. 1939, 262, εἰκ. 16=BCH, 1938, 480, εἰκ. 34 (ὑπὸ X. Καρούζου· πρβ. καὶ AJA, 1946 σ. 283) τὴν ἐν τῇ τελευταίᾳ τῶν δύο τούτων ἀνακοινώσεων εἰκόνα μετὰ τὴν παράστασιν ποτνίας θηρῶν ὑποστηριζομένης ὑπὸ δύο μικροτέρων γυναικείων μορφῶν προσεπάθησα νὰ ἐρμηνεύσω διὰ τῆς ταυτίσεως τῶν δύο τούτων πρὸς τὰς Ὑπερβορείους Παρθένους εἰς *Ἀφιέρωμα εἰς Κ. Ἀμαντον* (1940), 435 κέ.

Ἦδη πρότερον ἦσαν γνωστὰ ἐκ τῆς Τήνου ὀλίγα τεμάχια ἐξ ἀναγλύφων ἀρχαϊκῶν πύθων ὁμοίων πρὸς τοὺς βοιωτικούς· πρβ. F. Courby Les vases grecs à reliefs, σ. 80 κέ. Arch. Anz. 1938, 442, ἀρ. 19, εἰκ. 16. Δύο ἄλλα τεμάχια, ἀναφερόμενα ὑπὸ E. Kunze, Kret. Bronzereel., σ. 251, σημ. 10, ἐφυλάσσοντο εἰς τὸ Μουσεῖον Μυκόνου· ταῦτα εἶχον περισυλλεγῆ ὑπὸ τοῦ μακαρίτου ἐφόρου Δημ. Πίππα ἐκ Τήνου. Τὸν ἀγνοοῦμενον μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Πίππα ἀκριβῆ τόπον τῆς εὐρέσεως αὐτῶν κατῶρθωσε νὰ ἐξακριβώσῃ κατὰ διέλευσίν του ἐκ Τήνου κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1938 ὁ κ. X. Καρούζος, ἔφορος τότε τῶν Κυκλάδων. Μετὰ πρόθυμον πρότασιν τούτου, δι' ἣν καὶ ἐνταῦθα εὐχαριστῶ αὐτὸν θερμῶς, τὸ Ὑπουργεῖον τῆς Παιδείας ἀνέθεσεν εἰς ἐμὲ τὴν ἐκτέλεσιν δοκιμαστικῆς ἀνασκαφῆς, ἡ ὁποία ὄχι μόνον τὴν εἰς τὸν κ. Καρούζον δοθεῖσαν πληροφορίαν, ἣν ὁ ἴδιος δὲν εἶχεν εὐθὺς ἀμέσως τὴν δυνατότητα νὰ ἐλέγξῃ, ἀπέδειξεν ἀκριβῆ, ἀλλὰ καὶ μᾶς ἐφάνερωσε σημαντικωτάτην πηγὴν γνησίας κυκλαδικῆς τέχνης τῶν ἀρχαϊκῶν χρόνων ἐν Τήνῳ. Ἴδου ἐν συντομίᾳ τὰ πορίσματα τῆς ὀλιγομέρου πρώτης ἐκείνης ἀνασκαφῆς.

Ἐπεκαλύφθη τμήμα ἐπιμήκους οἰκοδομήματος ἀρχαίου ἀποτελουμένου, καθ' ὅσον τοῦλάχιστον ἔκτασιν ἀνεσκάφη, ἐκ τριῶν ὀρθογωνίων διαμερισμάτων, ἀναλόγων πρὸς τοὺς οἴκους τοῦ ἐν Δήλῳ Ἀρχηγείου R. Vallois, L'architecture ... à Délos, σ. 68. Εἰς μικρὰν ἀπὸ τούτου ἀπόστασιν ἀνεφάνη ἐν μέρει ἄλλο οἰκοδόμημα μικρότερον, τοῦ ὁποίου ἡ μία πλευρὰ ἦτο καμπύλη. Ἡ ἀνασκαφή του ἐπροχώρησε τόσον ὀλίγον, ὥστε ὁ χαρακτηρισμὸς του ὡς ναοῦ εἶναι ἀκόμη πρόωρος. Ὅπως δὲ τὸ οἰκοδόμημα τοῦτο δὲν εἶναι νεώτερον τοῦ 7ου αἰῶνος.

Ἡ ὅλη ἔκτασις ἦτο πλήρης ἐκ τεμαχίων μεγάλων πίθων, τινὰ τῶν ὁποίων εἶχον ἀναγλύφους παραστάσεις. Δυστυχῶς οὐδὲ ἐν ἀγγείῳ κατέστη δυνατόν νὰ ἀποτελεσθῇ διὰ τῶν εὐρεθέντων θραυσμάτων. Ἀλλὰ δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ οὐδεμία ἀμφιβολία ὅτι καὶ ὁ τρόπος τῆς κατασκευῆς καὶ τὰ σχήματα καὶ ὁ διάκοσμος ἐπαναλαμβάνονται ὅμοια καὶ εἰς τὴν Τήνον καὶ εἰς τὴν Βοιωτίαν. Ἡ ὁμοιότης καθίσταται ἀκόμη μεγαλυτέρα μὲ τὴν ἐπανάληψιν καὶ τῶν θεμάτων τῶν παραστάσεων ὡς εἶναι π.χ., ἡ πότνια θηρῶν, ἣν ἀνέφερον ἀνωτέρω. Ἡ σχέση μεταξὺ τῶν δύο κέντρων θὰ ἐξετασθῇ ἀκριβέστερον ἄλλαχού. Δύο ἄλλα τεμάχια μὲ ἀναγλύφους παραστάσεις εἰκονίζονται ἐν τῇ ἀνωτέρω δημοσιευομένῃ μελέτῃ μου περὶ τῶν ἐκ Θήρας κούρων (εἰκ. 17 καὶ 18). Τὸ τεμάχιον τῆς εἰκ. 17 εἶναι τὸ ἔτερον τῶν ὑπὸ τοῦ Πίππα περισυλλεγμένων, τὸ ἄλλο εἶναι ἐκ τῶν ἐμῶν εὐρημάτων.

Διαφέρον εἶναι, ὅτι ἐνῶ οἱ ἐκ τῆς Βοιωτίας γνωστοὶ ὅμοιοι πίθοι δὲν εἶναι παλαιότεροι τῆς ἀνατολιζούσης ἐποχῆς (R. Hampe, Frühgr. Sagenbilder in Bœotien, σ. 56 κέ. καὶ F. R. Grace, Archaic Sculpture in Boeotia, σ. 16 κέ.), ἐδῶ, ἐν Τήνῳ, ἔχομεν τὴν γεωμετρικὴν προβαθμίδα τῆς κατηγορίας ταύτης, εἰς τρόπον ὥστε ἀπὸ τοῦ 8ου μέχρι τοῦ 6ου αἰ. παρακολουθεῖται ἐν συνεχείᾳ σχεδὸν ἐξελιξεί μίαν κυκλαδικὴ καλλιτεχνικὴ παράδοσις. Ἄς σημειωθῇ, ὅτι τὸ μέγιστον μέρος τῶν εὐρημάτων ἀνάγεται ἀκριβῶς εἰς τοὺς πρώτους ἑλληνικοὺς χρόνους. Προϊστορικὰ εὐρήματα δὲν ὑπάρχουν, οἱ δὲ μεταρχαϊκοὶ χρόνοι ἀντιπροσωπεύονται δι' ὀλίγων ἐρυθρομόρφων δοστράκων καὶ ἐνὸς ἀκεφά-

λου μαρμαρίνου ἀγαματίου γυναικείας καθημένης μορφῆς συνήθους ἑλληνιστικοῦ τύπου ἢ εἰκῶν αὕτη δύναται βεβαίως νὰ ἀλλάξῃ διὰ τῆς συνεχείας τῆς ἀνασκαφῆς, οὐχὶ ὅμως σημαντικῶς. Πρόκειται περὶ ἱεροῦ — δυστυχῶς δὲν ἐξηκριβώθη ἡ θεότης, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνήκε — ἀκμάσαντος κυρίως κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δημιουργίας τῆς ἑλληνικῆς τέχνης. Ἰχνη ἀρχαιολογικὰ διακρίνονται εἰς τὴν περίεξ περιοχὴν. Γνωστὰ ἐκ ταύτης εἶναι ἀγγεῖα ἐκ γεωμετρικοῦ τάφου Annuario, 8/9, 226 πρβ. καὶ Ath. Mitt. 1895, 398. Μὲ τὴν ἀποφασισθεῖσαν εὐγενῆ ἐνίσχυσιν τοῦ Πανελληνίου Ἰδρύματος Ἐθναγωγείας Τήνου ἐλπίζεται ἡ σύντομος συνέχισις τῆς ἀνασκαφῆς.

ΧΙΟΣ

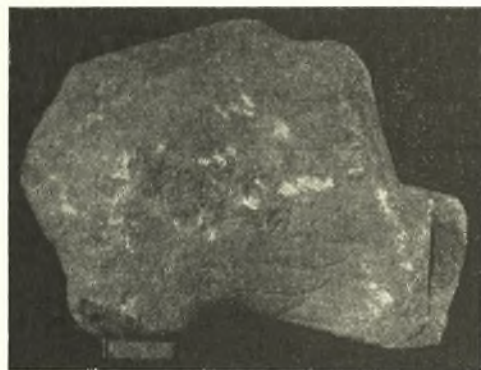
Ὡς γνήσια δείγματα τῆς πάντοτε ἐλλιπέστατα γνωστῆς ἀρχαϊκῆς πλαστικῆς τῆς Χίου εἶναι διαφέροντα τὰ δύο ἀρχαϊκὰ μικρὰ θραύσματα τοῦ Μουσείου τῆς Χίου, ἀπαρατήρητα τέως, τὰ ὁποῖα ἀπεικονίζονται κατωτέρω:

1. Θραῦσμα *προτομῆς πηγᾶσου* (εἰκ. 1-3) ἐκ χονδροκόκκου νησιωτικοῦ μαρμάρου ὁμοίου πρὸς ἐκεῖνο τῶν δύο ἀρχαϊκῶν γυναικείων ἀκεφάλων κορμῶν τῆς Χίου. Παρατήρησα τοῦτο ἀκατάγραφον μεταξὺ ἄλλων ἀσημάτων λίθων τοῦ Μουσείου Χίου εἶναι ἄγνωστον ἐπομένως ποῦ καὶ πότε εὐρέθη. Ἐλλείπουν ἡ κεφαλὴ μετὰ τοῦ λαιμοῦ καὶ οἱ πόδες. Ἡ ὀπισθία ὄψις τῆς προτομῆς σχηματίζεται κλιμακοειδῶς εἰς δύο ἔδρας, ἑκατέρα τῶν ὁποίων σφῆζει ἴσῃ τοῦ τόρμου διὰ προσαρμογὴν. Μέγ. σφῆζόμενον μῆκος 0.21· μέγ. σφῆζόμενον ὕψος 0.155. Ἡ κατωτέρα ἐπιφάνεια τοῦ κορμοῦ, ἢ τῆς κοιλίας, εἶναι ἀδρῶς μόνον ἀπεξεσμένη καὶ περισσότερο ἐπίπεδος. Σφῆζονται αἱ γεννήσεις μόνον τῶν πτερύγων δηλούμεναι δι' ἐγχαράκτων γραμμῶν: σχεδὸν παράλληλοι εὐθεῖαι, μεταξὺ ἐκάστου ζεύγους τῶν ὁποίων ἄλλη μικρὰ καμπύλη ἐγχαράκτος διακρίνει τὴν πρώτην σειρὰν τῶν πτερῶν. Ἡ κεφαλὴ ἦτο ἐστραμμένη πρὸς τὰ ἀριστερὰ αὐτῆς. Ἡ διαμόρφωσις τοῦ στήθους δεικνύει σαφῶς, ὅτι πρόκειται προτομὴ πηγᾶσου καὶ οὐχὶ σφιγγὸς ἢ γρυπὸς ἢ ἄλλου τινὸς πτερωτοῦ ὄντος. Ἡ ἐκ Θάσου προτομὴ πηγᾶσου (M. Launey, Mon. Piot 35, 1936, 25 κέ., πίν.

3 καὶ τοῦ ἰδ., Études thasiennes I, 62, εἰκ. 55, πίν. 12), τὴν ὁποίαν ὁ Buschor (Meermänner, 38 κέ., εἰκ. 19 καὶ 20) τοποθετεῖ ὡς γωνιαίαν προεξοχὴν τοῦ ἐπιστυλίου ἐρμηνεύων τὴν τοιαύ-

Εἰκ. 1. Θραύσμα προτομῆς πηγάσου· προσθία ὄψις.

Εἰκ. 2. Θραύσμα προτομῆς πηγάσου· δεξιὰ ὄψις.

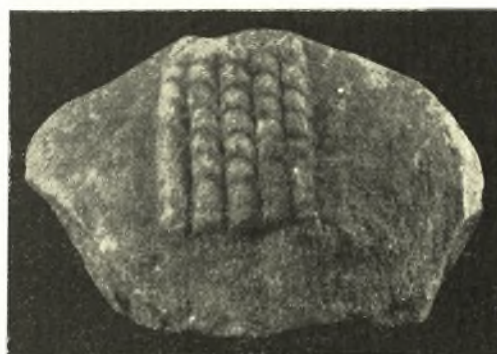
Εἰκ. 3. Θραύσμα προτομῆς πηγάσου· ἀριστερὰ ὄψις.

τὴν διάταξιν ἐκ τοῦ ἐπικρατοῦντος ἐν τῇ ἰωνικῇ ἀρχιτεκτονικῇ πνεύματος, δυσχερῶς δύναται νὰ ὀδηγήσῃ εἰς ὁμοίαν τοποθέτησιν· ἀποτελεῖ ὅπωςδήποτε ὠραῖον δεῖγμα τῆς χρησιμοποίησεως προτομῶν πηγάσων οὐχὶ μόνον εἰς χαλκᾶ σκευή, ἀλλὰ καὶ εἰς μεγαλύτερα ἀρχιτεκτονικά σύνολα· ἡ προτομὴ τῆς Χίου εἶναι τὸ δεύτερον τοιοῦτον παράδειγμα. Αἱ περιορισμέναι διαστάσεις τοῦ χιακοῦ πηγάσου καὶ κυρίως τὸ γεγονός, ὅτι *προσηρμόζετο* εἰς τὸ μνημεῖον, ἐξ οὗ προέρχεται, ἐνῶ ἡ προτομὴ τῆς Θάσου ἦτο σύμφυτος πρὸς τὴν γωνιαίαν πλίνθον, συνηγορεῖ μᾶλλον ὑπὲρ τῆς ὑποθέσεως, ὅτι ἡ εἰκονιζομένη προτομὴ ἐκόσμηε οὐχὶ οἰκοδόμημα, ἔστω καὶ μικρόν, ἀλλὰ μαρμαρινόν τι κατασκεύασμα, ὡς θρόνον π.χ., ὅπως G. Richter, Ancient Furniture, 14 κέ., εἰκ. 27 κέ., κλίνην (ὀλιγώτερον πιθανόν), ἢ τι ἀνάλογον.

Ἡ κατασκευὴ τοῦ στήθους ἰδίᾳ φανερόναι ἐξελιγμένην πλαστικὴν αἰσθησιν, ἐνῶ αἱ πτέρυγες καὶ ἡ ἐνιαῖον σχεδὸν ἐπίπεδον σχηματίζουσα κοιλία φανερόναι παλαιότεραν παρά-

Εἰκ. 4. Ἄνδρικός κορμός· προσθία ὄψις.

Εἰκ. 5. Ἄνδρικός κορμός· ὀπισθία ὄψις.

δοσιν. Ἄλλ' εἶναι τόσον μικρὸν τὸ θραῦσμα, ὥστε ἢ κατὰ τὰ μέσα τοῦ ἔκτου αἰῶνος χρονολόγησις αὐτῆς νὰ μὴ εἶναι ἀπολύτως βεβαία.

2. Μικροῦ *ἀνδρικοῦ κορμοῦ* τὸ ἀνώτερον μέρος ἄνευ τῆς κεφαλῆς καὶ τῶν βραχιόνων ἐξ ὑποκυάνου μαρμάρου (*εἰκ. 4 - 5*). Ἀριθμὸς εὐρετηρίου 229, ἔνθα ὅμως οὐδεμία γίνεται μινεία τόπου καὶ χρόνου εὐρέσεως ὕψος 0.11. Ὁ κορμὸς εἶχεν ἔντονον στροφὴν πρὸς τὰ ἀριστερὰ αὐτοῦ, ὡς δεικνύει ἢ ἐν μεγαλυτέρᾳ ἐκτίσει παρὰστασις τοῦ δεξιοῦ ἡμίσεος τοῦ σώματος καὶ ἢ ἀπόκλισις τῆς αὐλάκος τῆς σπονδυλικῆς στήλης ἀπὸ τοῦ μέσου τῶν ἐπὶ τῶν νώτων βοστρύχων· πρόκειται περὶ ἐντόνου κινήσεως καταφανοῦς ἐπίσης εἰς τοὺς ὀλίγον πρὸς τὰ ὀπίσω φερομένους βραχίονας καὶ δλόκληρον τὸν κορμόν, τοῦ ὁποίου αἱ λεπτομέρειαι ἀποδίδονται μὲ λεπτολόγον ἀκρίβειαν.

Αἱ μορφαὶ παρὰ τὴν ἰσχυρὰν αἴσθησιν τῆς σαρκὸς καὶ τὴν ἰωνικὴν μαλακότητα δὲν ἐμψυχώνονται μόνον ἐξωτερικῶς ὑπὸ τῆς παριστανομένης κινήσεως, ἀλλὰ καὶ γενικώτερον ὑπάρχουν ὡς ἔκφρασις ἐσωτερικωτέρας τινὸς ὀρμῆς καὶ ἐνκινήσεως, ἣτις διαχέεται εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ κορμοῦ. Ἄλλ' εἶναι τοσοῦτον μικρὸν καὶ ἔλλιπές τὸ θραῦσμα, ὥστε δὲν εἶναι δυνατόν νὰ γίνῃ λεπτομερεστέρᾳ ἀνάλυσις· ἀποτελεῖ ὀπωσδήποτε χαρακτηριστικὸν δεῖγμα τοῦ κενοῦ,

τὸ ὁποῖον ὑπάρχει εἰς τὴν γνῶσιν ἡμῶν τῆς ἰωνικῆς τέχνης τῶν τελευταίων ἀρχαϊκῶν χρόνων.

Οἱ σφισόμενοι πέντε βόστρυχοι κατήρχοντο κάτωθι τῆς ταινίας, ἢ ὁποία ἔδενε τὴν κόμην εἰς τὸ ὕψος τοῦ αὐχένος κατὰ γνωστὸν ἀρχαϊκὸν σχῆμα (Κλέοβις, Κοῦρος, Ἀκτίου κ.π.ἄ.). Διὰ τὴν διάλυσιν τοῦ παλαιότερου σχήματος τῶν σφαιρικῶν κόμβων τῶν βοστρύχων, οἷα παρουσιάζεται ἐνταῦθα, βλ. τὴν κεφαλὴν BCH, 5, 1881, πίν. 11. Διὰ τὴν διαμόρφωσιν τοῦ στήθους δύναται νὰ συγκριθοῦν ἔργα τῶν πρὸ καὶ ὀλίγον ἀκόμη κατόπιν τοῦ 500 π.Χ., ἀλλ' ὁ σχηματισμὸς τῆς ὀπισθίας ὄψεως, ἢ ὁποία φανερώνει πιστότερον τὸ στάδιον τῆς ἀναπτύξεως, πείθει μᾶλλον διὰ τὴν προτελευταίαν ἢ τελευταίαν δεκαετίαν τοῦ βου αἰῶνος.

Πιθανῶς ὁ μικρὸς κορμὸς ἀνήκει εἰς ἱππέα. Ἄλλ' ὅτι οὗτος ἱππεὺς τὴν ἀνωτέρω εἰκονιζομένην προτομὴν ἦν πηγάσσων εἶναι ἀπίθανον, ἀφοῦ μάλιστα φαίνεται ὑπάρχουσα καὶ χρονικὴ διαφορά, ὅσον ἐπιτρέπουσι χρονολόγησιν τοσοῦτον μικρὰ θραύσματα, οὐδὲ γενικῶς εἶναι πιθανὸν ὅτι παρίσταται καὶ ἱππεὺς ἐπὶ προτομῶν πηγάσσων τὰ παραδείγματα προτομῶν ἱππων μεθ' ἱππέων εἰς οἰκοδομήματα κρηνῶν (π.χ. Pichl III, 296) δὲν ἀποτελοῦν ἄμεσον ἀνάλογον.

ΝΙΚΟΛΑΟΣ Μ. ΚΟΝΤΟΛΕΩΝ